

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. **Διονύσιος Α. Ζακυθηνός**, παρουσιάζων τὸ βιβλίον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀναστασίου Ὁρλάνδου «Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος ἤτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους», ἐν Ἀθήναις 1973, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὸ βιβλίον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Ἀναστασίου Ὁρλάνδου, καταρτισθὲν τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Λεάνδρου Βρανούση, Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος ἤτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους, ἐν Ἀθήναις, 1973. Τὸ ἔργον, ἐκδοθὲν εἰς τὰ δημοσιεύματα τοῦ ἡμετέρου Κέντρου Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ, περιλαμβάνει 46 σελίδας Εἰσαγωγῆς, 199 σελίδας κειμένων καὶ πινάκων, 8 φωτογραφικὰ πανομοιότυπα καὶ σχεδιάσματα τῶν παντοίων χαραγμάτων.

Τὰ χαράγματα ἢ ἀκιδιογραφήματα (graffiti), τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἔργου, ἔχουν γραφῆ ἢ χαραχθῆ ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος, ἰδίως ἐπὶ τῶν κιόνων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, διότι εἰς αὐτὴν ἔκειτο ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Ἀθηναΐδος ἢ Ἀθηνιωτίσσης. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1395 ὁ Ἰταλὸς περιηγητὴς Νικόλαος de Martoni ἐσημείωσε τὴν ὑπαρξίν χριστιανικῶν χαραγμάτων, ἐν τῶν ὁποίων ἀπεδίετο εἰς τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην. Ὅμως πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Πιπτάκης, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ῥώσου ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίνου, ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα τῶν ἐτῶν 1853 - 1859 ὑπερεκατὸν χαράγματα μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν πέριξ. Ἐν συνεχείᾳ ταῦτα περιελήφθησαν εἰς τὸν τέταρτον τόμον τοῦ Corpus Inscriptionum Graecarum (ἐν Βερολίῳ, 1877) καὶ τέλος αὐτὸς ὁ ἀρχιμανδρίτης Ἀντωνῖνος, προϊστάμενος τῆς ἐν Ἀθήναις Ῥωσικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1860, ἐδημοσίευσεν τῷ 1874, πρὸ ἑκατὸν ἀκριβῶς ἐτῶν, ὥσοισι τὸ ἔργον του «Περὶ ἀρχαίων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν ἐν Ἀθήναις». Μέχρι σήμερον τὸ βιβλίον τοῦτο παρέμεινε τὸ θεμελιῶδες ἐπὶ τοῦ θέματος βοήθημα.

Ὁ Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὴν Κατοχήν, ὅτε ἡ Ὑψηροσία Ἀναστηλώσεων εἶχεν ἀναλάβει συστηματικὰς ἐργασίας ἐπανορθώσεως καὶ προστασίας εἰς τὰ ἄνω

μέρη τοῦ περικλειοῦς ναοῦ. Ἐκ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1943 μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1944 ἠλεγξε τὰ ὑπὸ τοῦ Πιττάκη καὶ τοῦ Ἀντωνίνου δημοσιευθέντα 102 ἀκιδογραφήματα καὶ προσεκόμισεν εἰς τὴν ἔρευναν 130 νέα καὶ ἄγνωστα καὶ οὕτως ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς των ἀνέρχεται σήμερον εἰς 232. Τὰ παλαιὰ κείμενα, θεωρηθέντα καὶ ἀποκατασταθέντα, ὁμοῦ μετὰ τῶν νέων προσκτημάτων, ἀποτελοῦν τὴν ὕλην τοῦ βιβλίου.

Τὰ διακόσια τριάκοντα δύο χαράγματα, γραφέντα ἄλλα ὑπὸ ἀδεξίας χειρός, ἄλλα ἐπιμελέστερον, καλύπτουν χρονικὴν περιόδον ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ἔκτου αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔτους 1482/1483. Τὰ ἐξήκοντα εἶναι χρονολογημένα, τέσσαρα δέ, ἐκ τῶν τελευταίων χρόνων, ἔχουν γραφῆ εἰς τὴν Λατινικὴν, ἀφορῶντα εἰς κληρικοὺς τῆς Φραγκοκρατίας. Ἐξ ἀπόψεως περιεχομένου τὰ ἐπιγραφικὰ κείμενα κατατάσσονται εἰς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Κύριον ἢ τὴν Θεοτόκον, εἰς ἀναγραφὰς θανάτων, εἰς ἀπλᾶς ἀναγραφὰς ὀνομάτων, εἰς συμβολικὰς παραστάσεις, εἰς ποικίλα καὶ ἐνίοτε ἀπροσδιόριστα θέματα. Ὡς πηγαὶ ἱστορικαί, διαφωτίζουν ἐξόχως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν, τὴν προσωπογραφίαν τῶν ἐπισκόπων, ἀρχιεπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν, παρέχουν εἰδήσεις τινὰς περὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου, σπανιώτερον περὶ τῶν θεσμῶν τῆς διοικήσεως καὶ τῆς κοινωνίας. Διὰ τῆς Εἰσαγωγῆς, διὰ τῶν πινάκων καὶ διὰ τῶν βραχέων, ἀλλὰ λίαν κατατοπιστικῶν καὶ ἐνημερωμένων βιβλιογραφικῶς ὑπομνημάτων, τὰ ὅποια συνοδεύουν ἕκαστον τῶν κειμένων, οἱ ἐκδότης κύριοι Ὁρλάνδος καὶ Βρανούσης ἀποθησαυρίζουν καὶ ἀναπτύσσουν τὰς συμβολὰς τῶν μνημείων.

Ὅμως, πέρα τῶν συγκεκριμένων τούτων στοιχείων, τὸ λίθινον χρονικὸν τῶν Ἀθηνῶν, ὡς προσφυῶς ἀπεκάλεσεν ὁ Σπυρίδων Λάμπρος τὰ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων λίθων ἐγκεκολλημένα γράμματα, ἐρμηνεύει γενικώτερα καὶ καιρῖα προβλήματα τῆς μεσοχρονίου Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ὁρθῶς ὁ Κυριακὸς Πιττάκης, ἀποκρινόμενος εἰς τὰ περὶ Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς δημοσιεύματα τοῦ J. Ph. Fallmeyer (*Welchen Einfluss hatte die Besetzung durch die Slaven auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika*, ἐν Stuttgart - Tübingen, 1835), ἐχαρακτήρισε τὰ ταπεινὰ ἐπιγραφικὰ κατάλοιπα ὡς Ὑλὴν ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι οἱ νῦν κατοικοῦντες ἐν Ἑλλάδι εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (ἐν Ἐφημερίδι Ἀρχαιολογικῆ, τεῦχος 30, Νοέμβριος 1852, σελ. 644 - 664). Τῷ ὄντι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἐνάτου (μέχρι τῆς 8 Σεπτεμβρίου τοῦ 850, ὅτε ὁ Νικήτας μητροπολίτης Ἀθηνῶν καθιέρωσε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τῆς Μαρμαριωτίσεως ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τῆς Πεντέλης,

καὶ τὴν ἐπιγραφὴν γνωρίζω ἐκ τῶν ἐρευνῶν τοῦ κ. Ὁρλάνδου*), ἀπὸ τῶν μέσων, λέγω, τοῦ ἑβδόμου μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἑνάτου αἰῶνος οὐδεμία χρονολογημένη ἐπιγραφὴ ἀνευρέθη καθ' ὅλην τὴν νοτίως τοῦ Ὀλύμπου χώραν. Μόνη ἐξαιρέσις εἶναι τὰ χαράγματα τῶν Ἀθηνῶν. Γνωρίζω ὅτι νεώτεροι ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι τείνουν νὰ περιορίσουν τὴν ἐποχὴν τῶν «σκοτεινῶν αἰῶνων» τὸ «μέγα χάσμα εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ», τὴν «μεγάλην σιγὴν», πάντως τὸ χάσμα ὑπάρχει. Μόνον διότι σχετίζεται μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ κ. Ὁρλάνδου, ζητῶ τὴν ἄδειαν νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα ὅτι ἐπεχείρησα νὰ ἐρμηνεύσω τὸ χάσμα τοῦτο εἰς μελέτην μου *La grande brèche dans la tradition historique de l'Hellénisme du septième au neuvième siècle*, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ *Χαριστήριον εἰς Ἀναστάσιον Κ. Ὁρλάνδον*, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις, 1966, σελ. 300 - 327 (βλ. τὴν ἀνατύπωσιν ἐν *D. Zakythinos, Byzance. État - Société - Économie*, ἐν Λονδίῳ, 1973).

Εἶμαι πολὺ εὐτυχής, διότι ἐδόθη εἰς ἐμὲ ἡ εὐκαιρία νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὸ νέον περισπούδαστον καὶ ἀπὸ μακροῦ ἀναμενόμενον ἔργον, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Ὁρλάνδος τῇ συνεργασίᾳ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ κ. Α. Βρανούση. Ὁ Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος δὲν εἶναι μόνον ὁ σεβαστὸς καὶ ἀγαπητὸς συνάδελφος, ὁ διαπρεπέστατος ἐρευνητής, ὁ μέγας διδάσκαλος· εἶναι ὁ *senior* τῆς Ἀκαδημίας, ὄχι κατὰ τὴν ἡλικίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀλκὴν, ἀλλ' ἀπλῶς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἡ ὁποία συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἰδρύματος. Νομίζω ὅτι ἐκφράζω τὰ συναισθήματα ὀλοκλήρου τοῦ Σώματος, ἐὰν μετὰ τῶν συγχαρητηρίων ἀπευθύνω εἰς αὐτὸν θερμοτάτας εὐχὰς διὰ τὰς ἀναμενομένας δημοσιεύσεις αὐτοῦ. Καὶ γνωρίζω καλῶς ὅτι ὁ κ. Ὁρλάνδος μᾶς ἐπιφυλάσσει ἀκόμη εὐχαρίστους ἐκπλήξεις.

* Ἀναστασίῳ Ὁρλάνδῳ, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κλιτύων Ὑμηττοῦ - Πεντελικοῦ - Πάρνηθος καὶ Αἰγάλεω, ἐν Ἀθήναις, 1933, σελ. 201 κέ.